

CES

CENTRUM EKONOMICKÝCH STUDIÍ VŠEM

19

ISSN 1801-1578

vydání 19 / ročník 2008 / 15.10.2008

Bulletin CES VŠEM

V TOMTO VYDÁNÍ

Aktuální vyhlídky Eura v ČR

Růžena Vintrová: Analýza předpokladu příznivého dopadu vstupu do eurozóny pro dohánějící ekonomiky za podmínky udržení ekonomického růstu a makroekonomické stability v krizové situaci. **(strana 1)**

Podmínky podnikání v ČR

Václav Šmejkal: Výsledky hodnocení mezinárodního srovnání Světové banky v oblastech zahájení podnikání, udělování povolení, podmínek zaměstnávání, registrace vlastnictví, získávání úvěrů a zahraničního obchodu. **(strana 4)**

Hutní a kovodělní výroba

Anna Kadeřábková, Jiří Lexa, Marek Rojíček: Hodnocení ekonomické pozice a výkonnosti v období 2002-2006, srovnání vývoje konkurenceschopnosti, internacionalizace, ekonomických výsledků a inovačních aktivit. **(strana 8)**

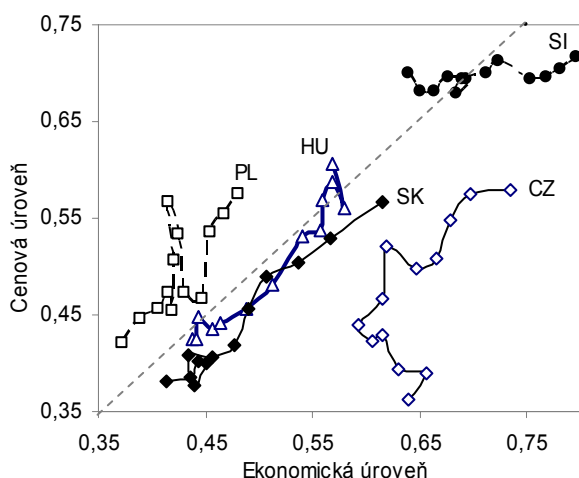
Aktuální vyhlídky Eura v ČR

Současná rozbouraná ekonomická situace, vyvolaná americkou finanční krizí a jejím přenosem do evropské a světové ekonomiky, staví do nového světla i urychlení či odložení termínu přijetí společné měny v nových členských zemích. Vzniká otázka, zda a nakolik může dohánějším ekonomikám urychlený vstup do eurozóny pomoci k udržení ekonomického růstu a makroekonomické stability v krizové situaci, nebo zda by naopak nevedl k zabrzdění těchto procesů v důsledku ztráty pružného přizpůsobovacího kurzového mechanismu. Jednoznačnou odpověď nelze očekávat, neboť přesné vybilancování přínosů a nákladů není z povahy problému možné. Důkladnější analýza a nové posouzení původních stanovisek však může podklady pro politické rozhodnutí lépe připravit.

1. Urychlení cenové konvergence a kurzové výkyvy

Zaostávání cenové úrovně za vyspělými zeměmi EU bylo až dosud v České republice výrazně větší než zaostávání v ekonomické úrovni. Potřeba vyrovnání těchto vztahů tvořila ekonomický podklad úvah, směřujících k odkladu přijetí společné měny v České republice. V ostatních středoevropských nových členských zemích byly relace v ekonomické a cenové úrovni více vyvážené a pohybovaly se blízko regresní přímky, vyjadřující závislost obou ukazatelů (viz obrázek 1).

Obrázek 1: Vztah vývoje cenové a ekonomické úrovně v zemích EU-5 v relaci k EU-15, 1995–2007 (CPL a HDP/obyv. v PPS)

Pramen: EUROSTAT – National accounts, Structural indicators (20. 8. 2008), vlastní výpočet.

Tržní kurz byl ještě v roce 2007 značně vzdálen od parity kupní síly. V relaci k zemím EU-15 dosahovala parita kupního standardu 16,11 CZK/EUR, zatímco průměrný roční tržní kurz činil 27,76 CZK/EUR.¹ Při HDP na obyvatele v PPS ve výši kolem 73 % představovala cenová úroveň celkového HDP pouze 58 % (CPL konečné spotřeby domácností 60 %).

V roce 2008 dochází k **urychlení cenové konvergence**, a to jak působením kurzového kanálu, tak i nově se připojivšího inflačního kanálu. **Výkyvy kurzového kanálu** byly v tomto roce enormní v obou směrech. Přestřelená apreciacie měnového kurzu, která probíhala do července 2008, zaznamenala významnou korekci v dalších měsících. Při počínajícím oslabení v srpnu - září 2008 se spojily důsledky cíleného zásahu ČNB (slovní intervence a pokles základní úrokové sazby) s

probíhajícím poměrně rychlým zhodnocením dolaru a oslabováním eura. Tyto externí vlivy byly vyvolány zásahy hospodářské politiky v USA (uvolnění prostředků daňovými úlevami apod.), jejichž prvotním účelem bylo tlumení důsledků finanční krize. Další výrazné oslabování CZK v říjnu, zejména vůči USD, bylo spojeno s nervozitou na finančních trzích a odvrácením investorů od středoevropských trhů, které ještě v letním období naopak považovali za bezpečný přístav.

I když je obtížné odhadovat další kurzový vývoj, lze předpokládat, že **celoroční zhodnocení CZK v roce 2008** přesáhne průměrnou veličinu z poslední dekády vůči euru (3,6 % ročně) a naopak zdaleka nedosáhne míry apreciacie vůči USD (9,6 % v období 2001–2007).² Zhodnocení vůči euru bude pravděpodobně významnějším faktorem vzestupu cenové hladiny než inflační diferencíál.

Někteří čeští ekonomové odhadují, že **cenová úroveň ČR** dosáhne v roce 2008 až 70 % v relaci k EU-27 a **v roce 2012** by měla dosáhnout 80 % cenové hladiny eurozóny.³ Tyto úvahy jsou založeny na cenové hladině konečné spotřeby domácností, nikoliv na CPL celkového HDP. V údajích za rok 2008 je zakalkulován inflační diferencíál ve výši zhruba 3 p.b. a kurzová apreciacie vůči euru cca 10 %. Údaj za rok 2012 je stanoven k eurozóně, která má cenovou hladinu vyšší než EU-27 (v roce 2007 o 2 p.b.). Předpokládá se tedy zvyšování CPL v letech 2009–2012 o 3 p.b. ročně, což je daleko více než desetiletý průměr 1997–2007 (1,8 p.b.). Z hlediska současných zkušeností se uváděné úvahy pro rok 2008 i 2012 jeví jako silně nadsazené. Inflační diferencíál pro rok 2008 je pravděpodobně odhadnut realisticky, nikoliv však výše kurzu, neboť v době odhadu nebyla ještě známa následující fáze oslabování CZK.

Analýza posledních prudkých výkyvů ukazuje, že měnový kurz je z velké části utvářen mimo domácí trh. Je ovlivňován především **mimořádnými externími faktory**, obtížně ovladatelnými domácí měnovou i celkovou hospodářskou politikou. Rozhodující byl v daném případě vliv mezinárodní situace. Investoři nejprve při nejistých podmínkách v USA a v dalších vyspělých ekonomikách (a při méně vyvážené makroekonomické situaci v rozvíjejících se asijských zemích) preferovali region střední Evropy, který v dané chvíli považovali za relativně stabilní. Později se však v době nedostatku likvidity v dolarech a při následujícím zpevnování USD od tohoto regionu odvrátili.

Na počátku finanční krize začali velcí američtí investoři intenzivně obchodovat s měnami středoevropských zemí, a to **bez rozlišení jednotlivých měnových trhů**. K apreciaci docházelo přesto, že z hlediska měnové stability existují v těchto zemích různé podmínky. Naopak při potížích maďarské ekonomiky a snížení jejího ratingu na stupeň negativní v říjnu 2008 začal oslabovat nejen forint, ale i česká koruna a další středoevropské měny. Důvěra ve stabilitu trhů malých zemí střední Evropy začala dále klesat se silící globální krizí. **Vrtkavé chování investorů** vedlo k odlivu kapitálu z celého regionu a následujícímu oslabování měn jednotlivých států.

² Většina finančních odborníků se v poslední dekádě října shoduje v tom, že ke konci roku by mohl kurz CZK oslabit na 25 až 26 CZK za euro a kolem 20 CZK za americký dolar.

³ Viz Sedláček, T. : Odkdy euro v zemích Koruny české? Konference Evropské fórum podnikání. *Scientia et Societas*, 3, 2008, s. 55.

¹ V relaci k USD byl vztah tržního kurzu a parity kupní síly bližší - při průměrném ročním kurzu 18,04 CZK/USD činila parita kupní síly 12,71 CZK/USD.

Z hlediska vztahů makroekonomických veličin lze až donedávna probíhající rychlé zhodnocování české koruny vysvětlovat relativně nízkou cenovou úrovní, neodpovídající dosažené ekonomické úrovni země. Toto vysvětlení však platí pouze velmi obecně, týká se dlouhodobého časového horizontu a neprosazuje se automaticky. **Přibližování tržního kurzu k paritě kupní síly**, při kterém dochází ke konvergenci cenových hladin, může být narušováno a překrýváno řadou dalších faktorů.⁴ Vlivy na vývoj měnového kurzu nejsou jen čistě ekonomické. Výši tržního kurzu ovlivňuje též **psychologie trhu a iracionální obchodování** na devizových trzích. Tyto mimoekonomické faktory působí na výrazné a neustálé odchylky tržního kurzu od parity kupní síly.

Na vývoj měnového kurzu má vliv kolísání na finančních trzích jak v rámci celosvětovém, tak i lokálním. V celosvětovém měřítku na kurz silně působily nedávné otřesy ovlivněné trhem nemovitostí v USA. V regionálním pohledu se jako významný problém ve střední Evropě v poslední době zvláště názorně projevilo nedostatečné rozlišování jednotlivých trhů. V důsledku těchto externích faktorů může docházet k **nákaze obchodním kanálem** nebo k tzv. sebenaplňující se krizi. Tyto výkyvy, vyvolané vnějšími vlivy, mohou v určitém okamžiku převážít nad vším ostatním. Schopnost předvídat výsledky tržních procesů a odhadovat budoucí výši tržního kurzu je proto v praktické měnové politice omezená.

2. Odlišná bilance přínosů a nákladů přijetí eura v jednotlivých zemích

Analýza souvislostí vývoje reálné a nominální konvergence poskytuje některé výchozí obecné poznatky pro posouzení zralosti ekonomiky k přijetí společné měny. Pravidla vstupu do eurozóny sledují požadavek zajištění stability společné měny, hodnocený podle schopnosti vyhovět maastrihtským kritériím nominální konvergence. Prioritou nových členských zemí EU, nacházející se v pozici dohánějících ekonomik, je přínos pro ekonomický růst a zlepšení podmínek reálné konvergence. Přijetí společné měny v těchto podmínkách má své výhody i nevýhody, přičemž jejich bilance se v jednotlivých zemích významně odlišuje. Navíc je bilance výhod a nevýhod v současné situaci významně modifikována hrozcí hospodářskou krizí.

Přínosy přijetí společné měny pro dohánějící ekonomiky spočívají především v odstranění kurzových rizik a v přechodu do stabilního prostředí s nízkými úrokovými mírami, podporujícími investice a ekonomický růst. **Odstranění kurzových rizik** stabilizuje vývoj ekonomiky a je proto považováno za hlavní přínos přijetí eura. Kurzové riziko má v různých podmínkách různou podobu a různou váhu. Je zvláště významné pro země, které trpí velkými deficity běžného účtu platební bilance. (K nim patří z nových členských zemí zejména pobaltské země a Maďarsko.) V těchto podmínkách eurový deštník představuje ochranu před měnovou krizí, která by v případě samostatných měn mohla pod náporem finančních spekulací nastat. Tento aspekt se zatím bezprostředně netýká České republiky, která má kladnou obchodní i výkonovou bilanci a deficit běžného účtu platební bilance se v posledních letech pohybuje na udržitelné výši (v roce 2007 po revizi údajů jen 1,8 % HDP). Rizikem zůstává narůstající deficit bilance výnosů (odplývání repatriovaných zisků zahraničních podniků), který ve značné míře pohlcuje přebytky obchodní bilance.

⁴ Paritu kupní síly nelze přitom považovat za rovnovážný kurz už jen proto, že PPP za celkový HDP se vztahuje jak k obchodovatelnému, tak i k neobchodovatelnému zboží a službám.

Kurzová volatilita znejišťuje domácí i zahraniční podnikatele, i když se kurz po určité době navrátí k dlouhodobému trendu. Ztěžuje podnikatelské kalkulace a zvyšuje rizika investování, zejména trvá-li výkyv více měsíců. I když se větší podnikatelé mohou proti kurzovému kolísání pojistit, což představuje dodatečné náklady, mohou velké výkyvy kurzu ohrozit likviditu jejich podniků a vést k bankrotu dříve, než se kurz navrátí k normálnějším veličinám. Ještě větší riziko představuje volatilita kurzu pro malé a střední podnikatele. Prudké kurzové výkyvy se tak stávají větším problémem než jednosměrné zpeřívání či oslabování měny.

Nízké úrokové míry pomáhají urychlit reálnou konvergenci dohánějících ekonomik. Vzniká však nebezpečí přehřátí ekonomiky a následného zpomalení ekonomického růstu, pokud předstih růstu produktivity práce před zeměmi obchodních partnerů není dostatečně masivní a růst se uskutečňuje z velké části na dluh, při nadměrném čerpání zahraničních úspor a krytí domácí poptávky neúměrným růstem dovozu (viz případ Portugalska). V zemích EU-5 s výjimkou České republiky jsou úrokové míry podstatně vyšší než v eurozóně. Z tohoto důvodu lze zde očekávat příznivý vliv přijetí eura na jejich ekonomický růst. V České republice tento růstový stimul odpadá, neboť úrokové míry jsou blízké nebo dokonce nižší než v eurozóně.⁵ Přechod ke společné měnové politice by v daných podmínkách mohl vést ke zdražení poskytovaných úvěrů a zbrzdění hospodářského růstu.

Kromě uváděných hlavních přínosů existují i další příznivé aspekty, které fungování společné měny doprovázejí. K nim patří **snížení transakčních nákladů**, které je důležité zejména pro exportéry a podporuje příliv zahraničních investic. Za vedlejší kladný efekt bývá považováno i **získání statusu stabilizované ekonomiky**. Tento faktor do značné míry ovlivnil přístup Slovenska, kde je přijetí eura chápáno jako krok, který zvýší politickou prestiž a ratingové hodnocení země.⁶ Nicméně v případě členského Finska a nečlenského Švédska se ukázalo, že na věrohodnost a dobré jméno ekonomiky přijetí společné měny nijak zásadně nepůsobilo.

Vedlejším důsledkem přijetí společné měny je i **transparentnost při vyjádření cen a mezd** v eurech. Jde o určitý demonstrační efekt, který může přispět k přibližování cenových a mzdových relací, zejména v geograficky blízkých zemích a regionech, kde jsou příznivé podmínky pro cenovou arbitráž a kde není omezen pohyb pracovních sil (jako je limítován pro nové členské země v případě Rakouska a Německa). Pohyb pracovních sil však má své přirozené bariéry i po odstranění administrativních překážek (jazykové, kulturní apod.). Mezi přínosy lze zmínit též přímou účast na formování společné měnové politiky zemí eurozóny, která je ovšem přednostně podřízena zájmům stability společné měny a velkých zemí, které tvoří jádro seskupení.

Náklady předčasného přijetí eura nebyly dosud v ekonomických diskusích a politických stanoviscích nových členských zemí příliš zdůrazňovány. Česká republika představuje v tomto směru spíše výjimku, neboť právě stinné stránky a nevýhody společné měny jsou zde silně akcentovány. Stanovisko české vlády vychází z toho, že využívání samostatné

⁵ Úrokové míry dlouhodobých dluhopisů jsou v ČR k eurozóně velmi blízké. Základní úroková sazba centrální banky v ČR koncem října 2008 činila 3,5 %, v eurozóně 3,75 % (po snížení ze 4,25 %, k němuž došlo po koordinované akci předních evropských centrálních bank, které 8. 10. 2008 snížily sazbu o 0,5 p.b.).

⁶ Takovéto stanovisko je vyjádřeno např. ve studii Iša, J., Okáli, I.: Evropská menová únia, optimálna menová oblasť a možné dôsledky vstupu Slovenska do eurozóny. *Politická ekonomie*, 3, 2008, s. 333.

měnové politiky má řadu výhod, které jsou pro ekonomiku přínosné. Podle dokumentu Aktualizovaná strategie přistoupení České republiky k eurozóně byl původní termín (rok 2012) odložen na neurčito. Ani současné naléhavé požadavky exportérů na tomto přístupu dosud nic nezměnily.⁷ Při zdůvodňování odkladu byla uvedena zejména potřeba předchozího prosazení vládních reforem.

Z ekonomického hlediska je hlavním nedostatkem používání společné měny **ztráta vlastního přizpůsobovacího kurzového mechanismu**. Tento mechanismus je zvláště potřebný v etapě neúplné reálné konvergence a nesladěných ekonomických cyklů, ve které se nové členské země nacházejí. Česká republika je ovšem po Slovinsku k ekonomické úrovni vyspělých zemí nejbližší (přesahuje již 80 % průměru EU-27) a hospodářský cyklus se v poslední dekádě již více slaďuje, takže tento důvod odkladu postupně mizí.

Zkušenosti kohezních zemí EU potvrzují, že odstranění kurzového kanálu cenové konvergence vyvolává **tlaky na zvýšení inflace**. Po vstupu do eurozóny došlo v těchto dynamicky se rozvíjejících ekonomikách starých členských zemí ke zrychlení cenového růstu, neboť nevyčerpaná apreační tendence, vyplývající z předstihu v růstu produktivity práce, se z větší části přelávala do inflace. K utlumení cenového růstu došlo až při zpomalení růstu HDP. V nejdynamičtější ekonomice Irska se po přijetí eura míra inflace zvýšila z 1,7 % v letech 1997–1998 na 4,1 % v letech 1999–2003 (roční průměry HICP). Ke zvýšení inflace o více než 1 procentní bod došlo po vstupu do eurozóny též ve Španělsku, Portugalsku a Řecku. Z nových členských zemí EU se stejný jev vyskytl v roce 2007 ve Slovinsku (viz tabulka 18). V tomto případě je však nutno vzít v úvahu všeobecnou akceleraci inflace v důsledku celosvětového růstu cen energií a potravin. (V roce 2008 je míra inflace ve Slovinsku přitom nižší než v České republice, která do eurozóny nevstoupila).

Tabulka 18: Míra inflace (roční průměry HICP v %)

	Před vstupem do eurozóny		Po vstupu do eurozóny	
Irsko	1,7		4,1	
Portugalsko	2,0	1997-1998	3,3	1999-2003
Španělsko	1,9		3,0	
Řecko	2,5	1999-2000	3,5	2001-2005
Slovinsko	2,5	2005-2006	3,8	2007

Pramen: EUROSTAT - Structural indicators, 1. 9. 2008; vlastní propočty.

Výhodou využívání kurzového kanálu v dynamicky se rozvíjející ekonomice je v čase stoupající ocenění finančních aktiv (nominovaných v domácí měně) v relaci k zahraničí. Ukotvení kurzu koruny na nižší než optimální úrovni by vedlo ke **znehodnocení korunových úspor**, pohledávek a nároků. Tato aktiva a na ně vázané důchodové toky by byly dále reálně znehodnocovány zvýšenou inflací při nízkých nominálních úrokových mírách.⁸

Přerušení dlouhodobé tendence nominálního zhodnocování koruny, která v České republice nebyla ještě zcela vyčerpána, lze považovat za předčasné. I když průměrné roční zhodnocení kurzu v roce 2008 bude pravděpodobně vyšší než dlouhodobý průměr a přiblíží kurz k paritě kupní

síly, koncem roku bude kurz v důsledku opačného výkyvu slabší a prostor pro další zhodnocování po určitém časovém odstupu zůstává. Cenová hladina v České republice zůstává vzdálena od úrovně ve vyspělých zemích poněkud více, než by odpovídalo ekonomické úrovni (a než byly vzdáleny CPL kohezních ekonomik původní EU-12 při přechodu na euro). Pro rok 2008 lze odhadnout HDP na obyvatele v PPS v relaci k EU-15 zhruba na 76 %, zatímco CPL celkového HDP ani při nadprůměrném zpevnění kurzu CZK a působení inflačního diferenciálu nedosáhne pravděpodobně více než 63 až 65 %. Zhruba desetibodový rozdíl představuje potenciál pro další zhodnocování. V ostatních nových členských zemích připravujících se na vstup do eurozóny jsou relace cenové a ekonomické úrovně vyrovnanější.

Obecné úvahy, vyplývající z relací makroekonomických veličin, je nutno v nové situaci doplnit o důsledky mimořádných okolností. Rozbíhající se světová **finanční krize** zkomplikovala vážení jednotlivých pro a proti. Nejprve se projevila zkušenost s prudkým apreačním tempem v prvních 7 měsících roku 2008, které nebylo pro exportéry zvládnutelné ani při intenzivním zefektivňování výroby. Řada podniků, především v oborech, které byly současně postiženy zdražením energie a omezením vývozu do USA (sklářství, textilní průmysl) v důsledku nepříznivého kurzového vývoje začala bankrotovat. Skoková aprece koruny nárazově snížila cenovou konkurenceschopnost českého vývozu a tím spolupůsobila na zbrzdění hospodářského růstu. Tato zkušenost s kurzovým výkyvem, který je externího původu, posiluje názory směřující k rychlejší měnové integraci.

Nelze rovněž podceňovat ani **nebezpečí příliš dlouhého otálení** přijetí společné měny, vyplývající z odlišné pozice české vlády ve srovnání se sousedními zeměmi. Po Slovensku se i polská vláda koncem října 2008 rozhodla k urychlenému přijetí eura od ledna 2012 se zdůvodněním pomoci lépe čelit případným dalším světovým finančním krizím. Po tomto rozhodnutí by se česká ekonomika mohla stát osamělým ostrovem s vlastní měnou, na který by se mohly soustřeďovat nájezdy spekulantů.

Názory se v současných diskusích různí. Jedni zdůrazňují, že malá otevřená ekonomika, závislá na vývozu, by mohla v situaci hrozící světové recese pružný měnový kurz potřebovat ke zvýšení své konkurenční schopnosti. Viceguvernér ČNB M. Singer zdůrazňuje, že finanční krize vyspělých trhů způsobuje různé významné propady poptávky a má odlišné dopady na různá odvětví, takže to ospravedlňuje existenci samostatné měnové politiky více, nikoliv méně.⁹ Druzí se naopak domnívají, že výhody existence vlastní měny by mohl převážit spekulativní nápor. Národní koordinátor pro zavedení eura v České republice uvádí: „...Dá-li se spekulativní vlna do pohybu, o výsledku již nerozhoduje síla argumentů, nýbrž pravda silnějšího, opřená o objemy mobilizovatelné munice. A té mají názorově sjednocené finanční trhy nesrovnatelně více než vlády a centrální banky, disponující omezenými zásobami devizových rezerv ...“¹⁰ V názorech podnikatelů z hospodářské praxe převažuje snaha o získání větší stability vstupem do eurozóny. Zůstává tedy na posouzení vlád nových členských zemí, které riziko bude považováno za větší.

⁷ Například takovýto požadavek vznesl předsedovi vlády šéf společnosti Brano Pavel Juříček na Brněnském veletrhu v září 2008 (viz Ekonom 38, 2008, s. 27), v Hospodářských novinách s ním vystoupil viceprezident průmyslu a dopravy ČR Martin Jahn (viz Jahn, M., Finanční krize, Česko a euro, HN 29. 10. 2008).

⁸ Při průběžném způsobu financování jsou starobní důchody valorizovány v souladu s inflací. Znehodnocení se týká soukromých úspor a privátních fondů.

⁹ V příspěvku do HN uvádí: „Obávám se totiž, že v nejbližších letech se nám mohou víc hodit jak kompetence v oblasti finančních trhů a institucí, tak i samostatná česká měna ...“ (Singer, M.: Kdo to zkusí využít krize? Hospodářské noviny, 26. 9. 2008).

¹⁰ Viz Dědek, O.: Krize Evropského měnového systému v letech 1992-1993 jako argument pro společnou měnu. *Scientia et Societas*, č. 3, 2008, s. 19.

Podmínky podnikání v ČR

V souhrnném **mezinárodním srovnání** zařadila Světová banka Českou republiku v roce 2008 dle kvality regulace podnikatelského prostředí na 75. místo. To je jeden z největších meziročních propadů (o 10 míst) nejen mezi zeměmi EU-25, ale i mezi všemi hodnocenými zeměmi světa (viz tabulka 1). Ke zhoršení mezinárodní pozice ČR došlo i přes řadu reforem oceňovaných Světovou bankou, např. i přes zkrácení doby nutné k založení společnosti s ručením z 24 na 17 dní se ČR propadla v podmínkách zahájení podnikání o 12 míst, ke zhoršení pořadí došlo navzdory pozitivně hodnoceným reformám také v oblastech zaměstnávání, placení daní a ukončení podnikání. Příznivě SB hodnotila v ČR také reformy v oblasti obchodního a živnostenského rejstříku, projekt jednotných registrací přes Czech Pointy, změny přinesené novým zákoníkem práce (a jeho téměř okamžitými novelami), novým stavebním zákonem, insolvenčním zákonem a postupující reformou daňového systému.

Tabulka 1: Podmínky podnikání v ČR 2007-2008

	2008	2007	Změna
Podmínky podnikání	75	65	- 10
Zahájení podnikání	86	93	+ 7
Udělování povolení	86	85	- 1
Podmínky zaměstnávání	59	58	- 1
Registrace vlastnictví	65	59	- 6
Získávání úvěrů	43	25	- 18
Ochrana investorů	88	84	- 4
Platba daní	118	117	- 1
Zahraniční obchod	49	29	- 20
Vynutitelnost smluv	95	93	- 2
Ukončení podnikání	113	111	- 2

Pramen: WB (2007, 2008).

V užším mezinárodním srovnání **v rámci EU** se Česká republika z 18. místa v roce 2006 (EU-24) propadla o rok později na 23. místo z EU-25 (nově bylo do hodnocení zařazeno Lucembursko) a stejně se umístila i v roce 2008. Tato skutečnost je pro ČR varující z řady hledisek. Ještě v roce 2006 byla ČR dle Světové banky v EU před Bulharskem, Slovinskem, Maďarskem a Itálií. Výrazné zhoršení pozice svědčí o tom, že prosazování reformních kroků je zjevně méně rychle a méně razantní, než ve většině zemí EU.

Dále platí, že ČR v žádném z parametrů neexceluje, tj. nevykazuje radikální a efektivní řešení **dílčích problémů** regulace podnikání. Kromě ČR (a Řecka) dosahují všechny členské země alespoň dle jednoho kritéria pozice v první světové třicítce. I v oblastech, kde je ČR hodnocena relativně nejlépe (podmínky získávání úvěrů a zahraničně-obchodních operací), své pořadí navíc postupně ztrácí.

Konečně za varující je nutno považovat dlouhotrvající přežívání problémů v **klíčových oblastech** pro podnikatele, jakými jsou platba daní a ukončení podnikání. Zde je ČR dlouhodobě řazena do druhé stovky světového pořadí. Problémem je rovněž zaostávání u vynutitelnosti smluv (95. místo) a ochrany investorů (88. místo), což vypovídá o špatném fungování soudnictví a ochrany akcionářských práv. (Uvedeným čtyřem oblastem se podrobněji věnuje samostatná kapitola). Hodnocení podmínek zahájení podnikání a udělování povolení je sice také slabé i přes dílčí pozitivní změny.

Nejlepší je pozice ČR dle kvality podnikatelského prostředí v oblastech, jejichž podmínky (resp. parametry hodnocení) se **nejvíce vzdálily** domácímu politickému, administrativnímu a soudnímu vlivu. Podmínky získávání úvěrů, které zásadně ovlivňují nadnárodní bankovní instituce, jejich standardy a zvyklosti, stejně jako podmínky zahraničního obcho-

du, kde rozhodující celní sazby, standardy a postupy sjednocuje svými nařízeními EU, se dostaly relativně nejvíce z přímého vlivu orgánů ČR. Na opačném konci světového hodnocení, mezi rozvojovými zeměmi, se ČR naopak ocitá v těch kritériích, jejichž regulace má výrazně národní charakter. Ať již vlivem regulatorní tradice, politické vůle, neexistující harmonizace v rámci EU atd. jsou relativně nejvíce imunní vůči vnějším vlivům podmínky platby daní, dále insolvenční řízení, vynutitelnost smluv, (tj. různé druhy řízení před národními soudy). Na průměru světového pořadí se ČR dostává v těch oblastech, kde regulace sice zůstává v rukách domácí politické reprezentace a státní správy, nicméně projevuje se v nich výraznější tlak domácího a především nadnárodního podnikání. Tato regulace má ve větší či menší míře charakter státního dohledu nad jinak soukromoprávními vztahy, jako jsou investice, zaměstnávání, registrace převodů nemovitostí.

Tento postřeh o **zhoubném vlivu** domácí politiky a státní správy na podnikatelské prostředí potvrzuje i pořadí Světového ekonomického fóra za poslední dva roky (viz WEF, 2007, 2008). Hodnocení sice zařadilo ČR shodně na celkově 33. místo v souboru 131, resp. 134, posuzovaných zemí, mezi hluboce podprůměrnými až nejhoršími zeměmi se však ČR ocitla podle řady dílčích kritérií právě ve vztahu k výkonu státní moci (viz tabulka 2).

Tabulka 2: Největší slabiny konkurenceschopnosti ČR

	2007	2008	Zm.
Nemzdové náklady na pracovní sílu	116	121	- 5
Důvěra v politiku	102	117	- 15
Zátěž vládních regulací	122	115	+ 7
Protece na vysokých místech politiky a spr.	93	110	- 17
Neefektivita vládních výdajů	110	106	+ 4
Transparentnost politického rozhodování	95	104	- 9
Podmínky přijímání a propouštění zaměstn.	104	100	+ 4
Zneužívání veřejných zdrojů	89	98	- 9
Spolehlivost policejních služeb	87	91	- 4
Etika chování firem	83	91	- 8
Ochrana minoritních akcionářů	84	87	- 3
Efektivita právního rámce	78	86	- 8
Celková daňová zátěž	75	82	- 7

Pramen: WEF (2007, 2008).

Zahájení podnikání

Při hodnocení podmínek zahájení podnikání Světová banka zjišťuje **administrativní náročnost** vzniku společnosti s ručením omezeným podle počtu podstupovaných procedur a počtu dní odhadovaných pro jejich absolvování. Dále jsou sledovány **finanční náklady** zahájení podnikání, a to na splnění požadovaných souvisejících úkonů a na minimální kapitálový vklad. Čím obtížnější je vstup do podnikání, tím větší je riziko korupce a bujení šedé ekonomiky.

Tabulka 3: Podmínky zahájení podnikání v ČR a EU

	Česká republika				EU 2008			EU Top
	2005	2006	2007	2008	25	15	10	
Poč. procedur	10	10	10	8	6	6	6	3 BE, FI, SE
Počet dnů	40	24	17	15	17	16	19	4 BE
Náklady	9,5	8,9	10,6	9,6	5,2	5,2	5,3	0,0 DK 0,1 SI
Zákl. kapitál	39,0	36,8	34,9	31,8	30,3	22,8	41,4	0,0 FR, IE, UK

Poznámka: EU – údaje pro skupiny zemí (bez Kypru a Malty). Náklady a základní kapitál v % HDD/obyv. Pramen: WB (2007, 2008), vlastní výpočty.

Přes dosud nelichotivé 86. místo ČR ve světovém pořadí ocenila Světová banka probíhající změny předpisů. Hlavní zdroj stížností a korupce představovala v minulosti především délka trvání zápisu obchodní společnosti do obchodní-

ho rejstříku, tj. doba mezi založením a plnoprávným vznikem společnosti. Díky změnám ve fungování obchodního rejstříku (zavedení formulářů, lhůt a také fikce zápisu, pokud rejstříkový soud nereaguje do pěti dnů od bezvadného podání) se daří tuto dobu stabilně snižovat a Česká republika je tak dnes v rámci EU pouze lehce podprůměrnou zemí.

K dalšímu zlepšení (nezachycenému ve výsledcích WB) dochází aktuálně v ČR díky **novému živnostenskému zákonu** (s účinností od 1. 7. 2008), který podstatně zjednodušil získávání živnostenských oprávnění, částečně i díky fungování Centrálních registračních míst (realizace principu one-stop-shopů od 1. 8. 2006) a tzv. Czech Pointů, kde lze získat většinu výpisů z veřejných registrů.

Výraznější posun v mezinárodním srovnání však nelze ani po zohlednění těchto aktuálních změn očekávat, protože se stále pohybují v rámci **zavedené právní tradice**. Podle ní registraci firmy provádí zásadně soud, nejde tedy o prosté administrativní zanesení do registru. Začínající podnikatel se neobejde bez notáře a často ani advokáta a musí jako vklad skutečně složit nejméně 100 tisíc Kč základního kapitálu. Země, jejichž právní tradice systém v ČR nejvíce ovlivnila, tj. Německo a Rakousko, jsou nehledě na svou celkovou vyspělost z hlediska podmínek zahájení podnikání hodnoceny podstatně hůře.

Naopak země s příkladně lepším umístěním, tj. Dánsko, Irsko či Velká Británie, vycházejí z jiných základů. Zápis firmy zde neprovádí soud, za nahlášené údaje nese plnou odpovědnost sám podnikatel (a registrační autorita mu věří i bez notářských ověření) stejně tak ručí za své závazky ve výši deklarovaného základního kapitálu, aniž by ho musel někde skutečně vkládat a tento vklad dále dokladovat. Země našeho regionu a podobného právního základu, které radikálně zlepšily podmínky zahájení podnikání v posledních letech (Slovinsko, Maďarsko), se zpravidla inspirovaly právě na severozápadě Evropy (firmy lze zakládat on-line, notářská ověření nejsou ve všech případech povinná, nároky na základní kapitál byly sníženy). Výraznější zlepšení pozice ČR oproti německo-rakouské tradici tedy vyžaduje zásadní revizi přesvědčení, že začínající podnikatel se neobejde bez dohledu notáře a soude.

Udělování stavebních povolení

V případě podmínek udělování stavebních povolení Světová banka zaznamenává všechny procedury požadované pro získání stanovených povolení na modelovém příkladu stavby třípodlažního skladu v blízkosti největšího města země. Zjišťována je **administrativní náročnost** všech souvisejících úkonů podle počtu procedur a počtu dní a jejich **finanční náklady**. Nízká náročnost povolovacího řízení nejen urychluje realizaci podnikatelského záměru, ale přispívá i k poklesu nelegálních staveb a oslabuje také příležitosti a motivaci ke korupčnímu chování. ČR si díky účinnosti nového stavebního zákona výrazně polepšila mezi roky 2006 a 2007. Mírné zhoršení v roce 2008 (86. místo ve světovém pořadí oproti 85. místu před rokem), bylo zřejmě způsobeno zahrnutím dalších zemí do celkového srovnání, neboť faktická situace se nezhoršila. Posun ČR z podprůměru do horšího průměru hodnocených zemí v delším období provázejí dětské nemoci aplikace nového stavebního zákona do praxe (s účinností od 1. 1. 2007). Získání stavebního povolení je v ČR ve srovnání s průměrem EU rekordně levné (2. místo za Slovenskem), délka řízení je průměrná, ovšem počet nutných procedur je v rámci EU zdaleka nejvyšší.

Právě počet procedur nový stavební zákon nijak neovlivnil, tedy především souhlasy tzv. **dotčených osob** (majitelů dopravních, energetických, telekomunikačních sítí) dotýkajících

se stavební parcely. Kritické ohlasy na nový zákon se v tomto smyslu objevily již po prvních měsících jeho účinnosti: zákon sice u vybraných staveb odstranil dřívější stavební řízení, ale množství dokumentů, které je třeba u většiny staveb získat a předložit, se nezměnilo, stejně jako možnost oddalovat počátek stavby nekonečnými spory s jinými účastníky řízení, různými občanskými skupinami či sdruženími. Pokud v ČR nedojde i ve stavebním řízení k **revoluční centralizaci** procesu udělování povolení (jediný souhlas od všech dotčených osob zastupujících zájmy státu), pravděpodobně se snížení počtu procedur na úroveň špičkového Dánska (6 procedur) nedočkáme. Nicméně zdoluhavý proces získávání povolení v ČR nebrání již několik let probíhajícímu stavebnímu boomu.

Tabulka 4: Podmínky udělování povolení v ČR a EU

	Česká republika				EU 2008			EU Top
	2005	2006	2007	2008	25	15	10	
Poč. procedur	36	36	36	36	17	14	22	6 DK
Počet dnů	230	230	180	180	185	172	204	38 FI
Náklady	20,6	19,5	18,5	16,9	83,0	69,6	103	13,1 SK

Poznámka: EU – údaje pro skupiny zemí (bez Kypru a Malty). Náklady v % HDD/obyv. Pramen: WB (2007, 2008), vlastní výpočty.

Podmínky zaměstnávání

Podmínky zaměstnávání Světová banka hodnotí srovnáním **regulace** přijímání a propouštění pracovníků a flexibility (či naopak rigidity) možného využití zaměstnance v rámci zákonné pracovní doby. Srovnání zahrnuje index rigidity zaměstnávání, který tvoří průměr tří subindexů (obtížnosti přijímání pracovníků, nepružnosti pracovní doby a obtížnosti propouštění). Další dva ukazatele měří **náklady** přijímání a propouštění pracovníků. Dostatečná flexibilita pracovněprávních vztahů (zejména přijímání a propouštění) příznivě ovlivňuje zaměstnanost, s největším významem pro skupiny se sníženou zaměstnatelností (mladiství, senioři, matky, málo kvalifikovaní).

Pozice ČR v hodnocení Světové banky, nehledě na častou kritiku podnikatelů vůči domácí pracovně-právní legislativě, není v posledních letech nepříznivá, a to ani celosvětově, ani v rámci EU. Celkově 59. místo světového a 6. místo evropského pořadí pro ČR je třeba ocenit i proto, že špičku tvoří pro nás kulturně dosti odlišné země (Hongkong, Singapur, Maledivy a USA). Nejflexibilnější regulaci v EU vykazuje Dánsko (celosvětově na 10. místě), z dalších zemí EU se před ČR umístily jen Velká Británie, Irsko, Belgie a díky reformám v posledních letech i Rakousko. Naopak všechny další země regionu i reformátoři ze střední a východní Evropy zatěžují zaměstnávání podstatně více než ČR.

Tabulka 5: Podmínky zaměstnávání v ČR a EU

	Česká republika				EU 2008			EU Top
	2005	2006	2007	2008	25	15	10	
Rig.zaměstnáv.	34	34	31	28	41	39	43	10 DK
Nákl. přijímání	35	35	35	33	32	31	34	0 AT,DK,HU
Nákl. propoušt.	22	22	22	22	27	31	22	0 DK

Poznámka: EU – údaje pro skupiny zemí (bez Kypru a Malty). Náklady přijímání v % mzdy, náklady propouštění v placených týdnech. Pramen: WB (2007, 2008), vlastní výpočty.

Pozitivní vývoj indexu rigidity zaměstnávání přinesl v ČR **nový zákoník práce**, účinný od 1. 1. 2007. Odstranil nabídkovou povinnost zaměstnavatele vůči propouštěným i povinnost hledat v součinnosti s úřadem práce nové zaměstnání pro chráněné kategorie zaměstnanců. Liberalizoval režim dohod o pracích konaných mimo pracovní poměr a zavedl tzv. konta pracovní doby. Jeho novela, účinná od 1. 1. 2008, částečně zjednodušila sjednávání práce přesčas a zaměstnávání mladistvých, vyjasnila povinnost zaměstnavatele platit odstupné propouštěnému zaměstnanci. Nález Ústavního

soudu z března 2008 zrušil jako neústavní ty části zákoníku práce, které zvyšovaly pravomoci odborů, resp. zvyšovaly nejvyšší odborovou organizaci v podniku. Tím se podmínky zaměstnávání v ČR dále, byť nikoli zásadně, zjednodušily.

Zásadnější změny může přinést pouze **komplexní změna** v pojmání subjektu odpovědného za zajištění sociálních jistot zaměstnance. Bude-li zaměstnavatel nadále zatížen odvody (pojištění, náhrady mzdy po dobu části pracovní neschopnosti) za každého zaměstnance, bude-li muset obtížně hledat důvody k propuštění i problémových zaměstnanců, bez ohledu na délku jejich zaměstnání ve firmě jim vyplácet tříměsíční odstupné, bude i nadále váhat při přijetí každé nové pracovní síly. Obdivovaný dánský model **flexicurity**, kombinující maximální pružnost pracovně-právního vztahu s vysokou úrovní sociálních podpor a služeb, je revoluční právě v důsledném obřemenění oblasti přijímání a propouštění pracovníků.

Registrace vlastnictví

Podmínky registrace vlastnictví nemovitosti Světová banka hodnotí opět podle **administrativních hledisek** počtu procedur, počtu dnů pro realizaci a dále podle relativní výše **nákladů** na související platby. Modelovým příkladem je společnost s ručením omezeným, která chce koupit pozemek na stavbu v blízkosti největšího města v zemi. Nízké administrativní a finanční nároky registrace vlastnictví nemovitostí urychlují a usnadňují dispozici s majetkem a jeho využití v dalších typech transakcí. Posilují rovněž institut vlastnických práv (z hlediska jistoty a vymahatelnosti).

Tabulka 6: Podmínky registrace vlastnictví v ČR a EU

	Česká republika				EU 2008			EU
	2005	2006	2007	2008	25	15	10	Top
Počet procedur	4	4	4	4	5	5	4	1 SE
Počet dnů	123	123	123	123	61	38	95	2 SE
Náklady	3,0	3,0	3,0	3,0	4,4	5,7	2,4	0,1 SK

Poznámka: EU – údaje pro skupiny zemí (bez Malty a Kypru). Náklady vyjádřeny v % ceny nemovitosti. Pramen: WB (2007, 2008), vlastní výpočty.

ČR patří v hodnocení Světové banky dlouhodobě k lepšímu průměru, jak ukazuje celkově 65. místo. Propad ve světovém pořadí mezi roky 2007 a 2008 je způsoben důraznějšími reformami v ostatních zemích, nikoli zhoršováním faktické situace v ČR (viz tabulka 6). Počet procedur ani oficiální náklady nepředstavují v ČR problém. Neúměrná **délka vkladu** do katastru nemovitostí (ačkoli podle správního řádu má na tento úkon katastrální úřad 30 a v odůvodněných případech 60 dnů) je dána tím, že Světová banka uvažuje průměrnou dobu v největším městě země. Zatímco ve Stockholmu jsou to 2 dny a v Bratislavě i v Budapešti 17, v Praze až uváděné 4 měsíce. Katastrální úřady mimo Prahu však již nemají několik let s dodržением maximální 30denní lhůty problémy. Postavení Prahy je tedy v rámci ČR výjimečné, stejné problémy řeší Paříž v tradičně centralistické Francii (délka registrace dosahuje 113 dnů) či Brusel (132 dnů).

Získávání úvěrů

Hodnocení podmínek získávání úvěru zahrnuje dle metodiky Světové banky oblastí práv **věřitelů a dlužníků** a dále sdílení **úvěrových informací**. První soubor ukazatelů se zaměřuje na dopad zajišťovacích instrumentů (zástavy) a konkursního práva na půjčování finančních zdrojů, druhý soubor na pokrytí trhu, rozsah informací, kvalitu a dostupnost úvěrových informací prostřednictvím soukromých a veřejných úvěrových registrů. Vyšší míra ochrany práv věřitelů a vyšší dostupnost informací o dlužnících příznivě ovlivňuje poměr poskytnutých úvěrů k HDP sledované země a také rozvinutost jejího úvěrového trhu. Snížení věřitelského rizika prospívá podnikání, protože

zvyšuje dostupnost vnějších finančních zdrojů v ekonomice. Pozice ČR ve světovém srovnání je v podmínkách úvěrování již několik let relativně dobrá, a to i přes mírný propad v posledních letech (až na 43. místo). Faktické hodnoty sledovaných ukazatelů spíše stagnují či se zlepšují (viz tabulka 7). Špičku mezi zeměmi EU představuje Velká Británie (aktuálně 2. místo) a Bulharsko (5. místo). Za pozornost stojí i velmi dobré umístění Slovenska, Dánska, Irska, Německa, Rakouska, Lotyšska a Rumunska shodně na 12. místě světového pořadí.

Tabulka 7: Podmínky získávání úvěru v ČR a EU

	Česká republika				EU 2008			EU
	2005	2006	2007	2008	25	15	10	Top
Práva věřit.	6	6	6	6	7	6	7	9 DK, UK, SK, LV
Veřej. registr	2,8	3,5	4,2	5	11,1	14,8	5,7	76,4 PT
Soukr. registr	37,9	51,0	53,0	65,2	35,8	44,9	22,3	100 IE, SE, UK

Poznámka: EU – údaje pro skupiny zemí (bez Malty a Kypru). Pokrytí registrem v % dospělých. Pramen: WB (2007, 2008), vlastní výpočty.

Zástavní právo v ČR standardně funguje, neboť zástava je hojně užívaným zajišťovacím nástrojem a podmínky pro tzv. oddělené věřitele, jejichž pohledávka je v insolvenčním řízení zajištěna zástavou, se v tomto roce dokonce zlepšily. V indexu Světové banky se však tyto příznivé charakteristiky neprojevují. Díky jeho konstrukci ztrácí ČR body za určitou **rigiditu právní úpravy zástav** i postavení zástavních věřitelů. Světová banka příznivě hodnotí možné rozšíření zástavního práva na pozdější přírůstky majetku dlužníka, možnou změnu předmětu zástavy či dosažení mimosoudní dohody mezi dlužníkem a oddělenými věřiteli v rámci insolvenčního řízení. To však zatím není případ České republiky a ani rejstřík zástav zde neobsahuje podle Světové banky optimální rozsah využitelných údajů. **K rostoucímu pokrytí** dospělé populace úvěrovými registry v ČR přispívá zejména v případě soukromého registru aktivita bank, leasingových, telekomunikačních a dalších společností, které jsou převážně kontrolovány nadnárodním kapitálem a fungování i rozvoj registru jsou proto plně mezinárodně srovnatelné.

Podmínky zahraničního obchodu

Podmínky zahraničního obchodu Světová banka hodnotí podle počtu a nákladnosti všech administrativně-procedurálních požadavků na **vývoz a dovoz** standardizované zásilky. Zahřnuty jsou úřední procedury od dohody mezi dvěma smluvními stranami až do doručení zásilky a jejich náročnost na počet podpisů, dokumentů a dnů nutných k vyřízení. Nízká administrativní zátěž obchodních aktivit podporuje konkurenceschopnost produkce na zahraničních a domácích trzích, snižuje sklon k obcházení zákona a ke korupčnímu jednání.

Česká republika se v podmínkách zahraničního obchodování umísťuje dlouhodobě nad celosvětovým průměrem, i když v posledním roce zaznamenala ve srovnání Světové banky propad z 29. na 49. místo. Opět je však toto zhoršení spíše relativní (viz tabulka 8). Problém představuje především **vyšší nákladnost** vývozních a dovozních operací, která je vyjádřena v USD a nepochybně byla tedy ovlivněna posílením kurzu koruny za poslední rok.

Dále je třeba zdůraznit, že v zemích EU jsou cla a podmínky jejich výběru a také celní dokumenty **sjednoceny** pro všechny členské země. Vzájemné srovnání v EU má tedy smysl nejvíce v počtu dnů nutných pro administrativní zajištění exportního/importního případu. Toto kritérium vyjadřuje kvalitu organizace a výkonu celní správy prováděné danou členskou zemí. Právě v tomto ohledu ČR zaostává za evropskou špičkou (Dánsko, Estonsko, Nizozemsko, Lucembursko), která na administrativu spojenou s vývozem a dovozem potřebuje 5–6 dní. Nejméně třikrát delší trvání procedury v ČR se dílem pro-

mít a do její vyšší celkové nákladnosti. Klíčem ke změně je proto větší výkonnost, elektronická komunikace i profesionalita a neuplatnost celní správy.

Tabulka 8: Podmínky zahraničního obchodu v ČR a EU

	Česká republika				EU 2008			EU Top
	2005	2006	2007	2008	25	15	10	
EX-počet dokumentů	5	5	5	4	5	4	5	3 EE
EX-počet dnů	16	16	16	17	12	10	16	5 DK,EE
EX-náklady (USD)	775	775	775	985	913	869	980	495 FI
IM-počet dokumentů	7	7	7	7	5	5	6	2 FR
IM-počet dnů	18	18	18	20	13	11	17	5 DK,EE
IM-náklady (USD)	860	860	860	1087	1112	1097	1136	575 FI

Poznámka: EU – údaje pro skupiny zemí (bez Malty a Kypru). Náklady na kontejner. Pramen: WB (2007, 2008), vlastní výpočty.

Hodnocení domácími podnikateli

Průzkumy kvality podnikatelského prostředí provádí v ČR od roku 2001 sdružení **Střední podnikatelský stav** (viz tabulka 9).¹ Respondenti hodnotí stav v jednotlivých oblastech (právo, správa, daně, finance) na čtyřstupňové škále od 1 (nepříznivý) do 4 (příznivý). Celkově nepříznivě je podnikatelské prostředí v ČR hodnoceno setrvale, bez vlivu vstupu do EU či změny vlády. Nejhůře jsou vnímány oblasti práva a daní, naopak k největšímu zlepšení došlo ve financích.

Tabulka 9: Oblasti hodnocení podnikatelského prostředí v ČR

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Právo	108,1	108,8	112,5	116,2	115,3	116,5	115,0
Správa	90,0	93,8	95,8	96,1	94,1	96,6	95,4
Daně	93,5	104,4	107,0	105,5	107,4	106,1	102,4
Finance	93,2	91,5	85,5	82,5	75,4	79,4	83,8
Celkem	96,2	99,6	100,2	100,1	98,1	99,6	99,1

Pramen: Střední podnikatelský stav (2008).

V problematice **práva a soudů** podnikatelé-respondenti hodnotili kvalitu legislativy v obchodním právu, ochraně práv věřitelů, daňovém a pracovním právu, samostatně též práci soudů. Přehled dílčích kritérií (viz tabulka 10) ukazuje, že nejkritičtější je vnímána ochrana práv věřitelů a daňová legislativa. Ochrana práv věřitelů zahrnuje jak věřitele úpadců tak i věřitele neplatičů obecně (tj. zhruba odpovídá v metodologii SB v problematice vynutitelnost smluv a ukončení podnikání). I přes respondenty naznačovaná zlepšení v této oblasti jde stále o první či druhou nejkritičtější hodnocenou část legislativy a justice ČR.

Tabulka 10: Nejproblematictější oblasti právní úpravy v ČR (% respondentů)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Obchodní právo	10,3	12,0	9,5	9,7	7,0	9,0	11,0
Ochrana věřitelů	51,3	47,7	44,7	35,2	33,5	33,5	28,6
Daňové právo	20,3	19,0	25,7	38,3	37,6	26,5	31,0
Pracovní právo	3,2	6,9	1,0	4,9	14,2	18,7	18,0

Pramen: Střední podnikatelský stav (2008).

Daňová legislativa, zahrnující nevyhnutelně zkušenost podnikatelů jak s předpisy, tak i s postupy daňové správy, znamenala co do své nepříznivosti vzestup i pokles. Zejmé-

¹ Každoročně se průzkumu účastní 400-600 respondentů, z nichž malé a střední podniky (do 250 zaměstnanců) představují 80-90 %. Do průzkumu jsou zahrnuti respondenti s výhradně domácími kapitálem, se zahraniční kapitálovou účastí i stoprocentní dcery zahraničních firem. Ukazatel nepříznivosti podnikatelského prostředí je vypočítán podle vzorce $(4-S) \times 50$, kde S je hodnocení ze strany respondentů. Výsledek nabývá hodnot od 0 do 150, přičemž 0 znamená nejpříznivější z možných hodnocení, zatímco 150 nejhorší možné. Průměr kladných a záporných odpovědí představuje hodnota 75.

na od vstupu ČR do EU převažuje její vysoce kritické hodnocení. Za pozornost stojí i zhoršující se pohled podnikatelů na regulaci pracovně-právních vztahů, který bezpochyby odráží chvatný a nekomunikativní způsob, jakým levicová většina v parlamentu za podpory odborů provedla rekonstrukci zákoníku práce v roce 2006. Poměrně stabilní je hodnocení obchodního práva, které po éře překotného zakládání a transformace firem v 90. letech již není v ohnisku všeobecné pozornosti. Hodnocení práce soudů vykazuje v průzkumech Středního podnikatelského stavu trvale nepříznivou tendenci.

Tabulka 11: Hodnocení práce soudů

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Práce soudů	111,8	116,8	120,9	120,9	122,3	115,1	123,9

Pramen: Střední podnikatelský stav (2008).

V oblasti **daní** lze stěží očekávat příznivá hodnocení od jejich plátců, proto je zajímavější sledovat vývoj dílčích kritérií (viz tabulka 12). Daňová legislativa se po roce 2001 pro podnikatele stává složitější a nepřehlednější, nejvíce v období po vstupu ČR do EU (změna zákona o DPH). Nehledě na absolutní stagnaci až mírný pokles celkové daňové zátěže, očekávání podnikatelů v ČR byla v tomto ohledu zřejmě výraznější po vzoru řady zemí střední a východní Evropy. Reformní úsilí pravicové vlády od roku 2007 může být příčinou příznivějšího vnímání této oblasti podnikateli v posledním roce (je ovšem otázkou, zda bude dostatečné pro pokračování této pozitivní změny).

Tabulka 12: Hodnocení podmínek v daňové oblasti v ČR

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Daňové zatížení celk.	109,1	115,4	127,4	125,4	123,4	125,0	117,7
Přehlednost legislativy	100,5	113,4	111,9	112,2	116,0	113,5	108,1
Práce finančních úřadů	70,6	84,0	81,0	78,8	83,4	79,7	81,2
Celkem	93,5	104,4	107,0	105,5	107,4	106,1	102,4

Pramen: Střední podnikatelský stav (2008).

V oblasti **státní správy** (viz tabulka 13) podnikatelé nejkritičtěji hodnotí styl a obsah komunikace, zejména úroveň informování podnikatelů ze strany úřadů a také celkový přístup úředníků k podnikatelům.

Tabulka 13: Hodnocení kvality státní správy v ČR

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Informování podnikatelů	109,9	108,4	112,8	113,8	109,3	115,7	114,8
Přístup úředníků k podn.	91,4	95,2	94,7	99,5	95,9	96,8	95,4
Sklon úředn. k úplatkům	77,6	81,9	85,2	80,9	79,3	80,1	79,1
Výklad předpisů	78,8	88,4	89,2	88,7	90,8	92,0	91,1
Celkem	90,0	93,8	95,8	96,1	94,1	96,6	95,4

Pramen: Střední podnikatelský stav (2008).

Oblast **financí** zahrnuje přístup k úvěrům a podporu přístupu (zejména malých a středních podniků) ke kapitálu, ať již ve formě výhodnějších úvěrů či jinak pojatých programů finanční podpory. V prvním případě je hodnocena ochota bank poskytovat úvěry a jejich chování k podnikatelům, ve druhém spíše práce státních a polostátních agentur a finančních institucí. Hodnocení je v obou sledovaných hlediscích zásadně odlišné (viz tabulka 14). Přístup k bankovním úvěrům se jako jediné kritérium zlepšuje. Pravým opakem je hodnocení podpůrných programů a jejich poskytovatelů z veřejných prostředků.

Tabulka 14: Hodnocení kvality finančnictví v ČR

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Přístup k úvěrům	88,2	80,8	71,1	63,2	49,9	48,4	49,4
Podp. příst. ke kapitálu	98,6	103,5	100,8	102,8	102,0	110,7	117,0
Celkem	93,2	91,5	85,5	82,5	75,4	79,4	83,8

Pramen: Střední podnikatelský stav (2008).

Hutní a kovodělná výroba

Odvětví hutní a kovodělné výroby zasáhla pod tlakem klesající poptávky v 80. letech zásadní restrukturalizace ve všech ekonomicky vyspělejších zemích a v 90. letech rovněž v zemích tranzitivních. Pozice tohoto odvětví, které představovalo jeden z motorů industrializace, byla postupně silně utlumena. Výrazná racionalizaci kapacit, včetně snížení zaměstnanosti, mělo závažné, obvykle regionální silně koncentrované sociálně ekonomické dopady. Jejich řešení vyžadovalo v řadě případů aktivní úlohu státu či koordinaci opatření na nadnárodní úrovni. Pod tlakem drastické racionalizace a restrukturalizace dochází k silné koncentraci výrobních kapacit v globálním měřítku a k zásadním technologickým změnám, které snižují (být dosud stále nadprůměrnou) náročnost produkce na surovinové a energetické vstupy a ekologickou zátěž. Rostoucí (nicméně fluktuující) světová poptávka, zejména z nově se rozvíjejících zemí, v posledních letech významně oživila rozvojové perspektivy odvětví, a to i v tradičních lokacích, ovšem pod výrazným a soustavným tlakem na zvyšování efektivnosti vstupů, kvalitativní náročnosti produkce a ekologických standardů s využitím nejnemodřejších technologií.

1. Ekonomická pozice a výkonnost

Odvětvová skupina hutní a kovodělné výroby (v rozdělení na odvětví výroby základních kovů a hutních výrobků a výroby kovových konstrukcí a kovodělných výrobků) představuje poměrně významnou aktivitu v rámci českého zpracovatelského průmyslu (viz tabulka 1). V roce 2006 dosáhl její podíl na zpracovatelské produkci 15,0 %, na hrubé přidané hodnotě 17,0 % a na vývozu 12,9 %. **Ekonomickou pozici** odvětvové skupiny navíc posilují její vstupy pro navazující zpracovatelská odvětví (zejména strojírenský a automobilový průmysl, stavebnictví). Dodavatelské vazby na znalostně náročnější odvětví stimuluji přenos a zavádění nových technologií z podnětu odběratele.

Tabulka 1: Význam odvětví hutní a kovodělné výroby ve zpracovatelském průmyslu v letech 2002–2006 (v % ČR)

	2002	2003	2004	2005	2006
Produkce	13,5	14,2	15,8	15,5	14,8
HPH	15,2	15,5	16,2	16,7	17,0
Zaměstnanost	16,4	16,5	16,9	16,9	16,6
THFK	12,1	11,8	11,3	12,4	14,0
Vývoz	12,1	12,4	13,2	13,0	12,9
Dovoz	11,8	11,7	12,9	13,6	14,6
Výdaje na VaV	4,8	4,4	4,6	4,6	3,7
PZI - stav	9,1	11,1	13,3	12,6	10,4

Pramen: ČSÚ - Roční národní účty (30. 6. 2008), vlastní výpočty.

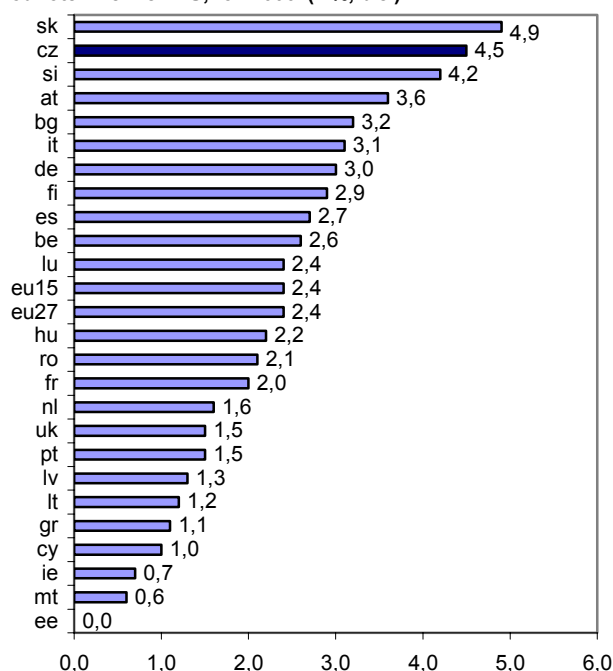
Odvětvově specifické charakteristiky zahrnují zejména velmi vysokou kapitálovou náročnost, takže dnešní kapacitní rozhodnutí předurčují budoucí nabídku na dlouhá léta dopředu. Dalším specifickým je (dovozní) závislost na vstupních surovinách, především železné rudě pro výrobu železa a primárních kovů pro další zpracování v odvětví neželezných kovů a slévárenství. Hutnictví a zpracování kovů vykazuje výrazně nadprůměrnou energetickou náročnost. Vývoj ekonomických charakteristik odvětví je proto zásadně ovlivňován cenovými změnami na (globálních) energetických a surovinových trzích). V posledních letech dochází ve výrobě základních kovů a hutních výrobků celosvětově k přechodu od pozice dodavatele výrobků komoditního charakteru k výrobkům s vyšším stupněm zpracování a vytváření technologických partnerství. Provázanost výrobců kovů a jejich odběratelů v oblasti techniky, logistiky, výzkumu, inovací a zákaz-

nických služeb je tradiční silnou stránkou průmyslové sítě EU (zejména v rozvoji a výrobě vysoce kvalitní oceli nebo neželezných kovů).

Vývozní výkonnost je zásadně ovlivněna vývojem poptávky v nově se rozvíjejících ekonomikách (zejména v Číně). Většina vývozu z ČR nicméně směřuje na trh EU, jehož přístupnost se zásadně zlepšila po vstupu (problém kromě celních bariér dříve představovala např. častá antidumpingová řízení, která spíše sloužila jako nástroj k omezení konkurence pro domácí výrobce). Poptávka se vyznačuje silně cyklickými charakteristikami a může být tedy značně proměnlivá. Kapitálová náročnost produkce ovšem do značné míry omezuje schopnost pružného přizpůsobení. V globálním měřítku je produkce silně koncentrovaná, kdy např. dvanáct největších ocelářských producentů pokrývá 30 % roční celosvětové výroby oceli (16 % připadá na Arcelor).¹ V ČR je většina hutnických kapacit soustředěna (historicky) Moravskoslezském kraji a významně tak ovlivňuje regionální ekonomiku.

Podíl na přímých zahraničních investicích v České republice je poměrně významný a odpovídá ekonomické pozici odvětví. Přítomnost zahraničních investorů příznivě ovlivňuje technologickou náročnost produkce (její znalostní intenzita je však zatím v průměru nízká, odvětví je spíše uživatelem než tvůrcem nových technologií). Významnou nákladovou zátěž představuje pro hutní a kovodělnou výrobu dodržování legislativy v ochraně životního prostředí (rovněž v návaznosti na vstup do EU). Tlak na ekologizaci výroby a energetické úspory nicméně zároveň představuje významný stimul zavádění nových technologií. Oba vlivy tak působí do určité míry protichůdně.

Obrázek 1: Podíl hutní a kovodělné výroby na celkové přidané hodnotě v zemích EU, rok 2006 (v %, b.c.)

Poznámka: Dánsko a Německo rok 2005. Pramen: EUROSTAT – National Accounts, 31.8.2008.

¹ Stupeň této koncentrace je však dosud nižší než u producentů kovů nebo energie, což ovlivňuje vyjednávací pozici s dodavateli klíčových vstupů.

V **mezinárodním srovnání** se ČR (na druhém místě za Slovenskem) v EU-27 řadí k zemím s největším podílem hutní a kovodělné výroby na tvorbu hrubé přidané hodnoty (viz obrázek 1). Řada původních členů EU, která dříve patřila k významným producentům, v dnešní době vykazuje výrazně nižší podíly tohoto odvětví v důsledku útlumu v 80. a na počátku 90. let.² Transformace však zásadně přispěla ke zvýšení konkurenceschopnosti a kvalitativní náročnosti odvětvové skupiny a k její úspěšné integraci do globální ekonomiky (zejména prostřednictvím mimoevropských akvizic).

Vývoj ekonomické výkonnosti ve sledovaném období byl poměrně vyrovnaný s výjimkou poklesu v roce 2002, naopak rok 2004 byl silně nadprůměrný. Produkce hutního a kovodělného průmyslu roste od roku 2003 v průměru o více než 12 % ročně, přičemž podobný trend si tržní také přidaná hodnota. Hodnota vstupů (surovin, energie) rostla reálně rychlejším tempem než produkce, což vedlo k poměrně nízké dynamice přidané hodnoty ve stálých cenách. Pokles zaměstnanosti byl v období 2002–2006 téměř zanedbatelný a odvětvová produktivita práce rostla v průměru pouze o 2,3 % ročně. Výrazně (o téměř 9 % ročně, tedy nejvíce ve zpracovatelském průmyslu) však klesaly jednotkové pracovní náklady, což zvyšovalo cenovou konkurenceschopnost odvětví.

Tabulka 2: Tempa růstu hutní a kovodělné výroby v ČR (v %)

	2002	2003	2004	2005	2006	Prům.
Produkce (b.c.)	-7,1	7,5	29,6	5,9	9,1	8,4
HPH	-1,1	3,8	22,6	7,3	10,6	8,4
HPH (s.c.)	-2,9	0,7	-1,8	6,2	9,3	2,2
Zaměstnanost	-3,2	-1,6	2,6	1,9	-0,1	-0,1
Produktivita (s.c.)	0,3	2,3	-4,3	4,2	9,4	2,3
THFK	-11,4	1,0	8,3	-0,9	16,2	2,2
Vývoz	-7,0	11,9	33,1	6,8	13,7	11,0
Dovoz	-4,6	8,8	34,4	7,5	22,1	12,8
JPN (s.c.)	-0,4	-5,2	-27,6	-3,9	-4,2	-8,8
Deflátor produkce	-3,2	1,8	15,4	3,8	0,5	3,5

Pramen: ČSÚ - Roční národní účty (30. 6. 2008), vlastní výpočty.

Hlavními spotřebiteli výrobků ocelářského průmyslu jsou strojírenství, automobilový průmysl a stavebnictví. Zvláště boom stavební výroby působí na konjunkturu v hutnictví a ocelářství. Na straně užití patří tato odvětví k největším spotřebitelům energie, což je do budoucna vzhledem k rostoucím cenám rizikový faktor (částečným řešením může být využívání vlastních zdrojů, tj. vnitropodnikových elektráren).³ Kovodělný průmysl nepřímo participuje na realizaci velkých investic do automobilového a elektrotechnického průmyslu, jejichž pozitivním efektem je stimulace technologického transferu.

Cenový vývoj v hutní výrobě vykazuje od roku 2003 poměrně výrazný růst způsobený zvýšením poptávky (zejména po produkci oceli) a cen vstupních surovin. Cenový růst vrcholil v roce 2004 a poté následuje pokles. Ve výrobě kovodělných výrobků došlo k obdobnému vývoji jako v hutnictví, nicméně růst cen nebyl tak výrazný. Cenový vývoj ovlivnil zejména růst nákladů na vstupní suroviny (kovy a polotovary) a na energie. V letech 2002–2006 rostly produkční ceny odvětví hutní a kovodělné výroby v průměru o 4 % ročně, tj. více než dvojnásobným tempem než ceny za celý průmysl (viz tabulka 3). Hlavní vliv měly ceny hutních výrobků s více než 5% růstem, ceny kovodělné produkce se zvyšovaly podstatně mírněji.

² Restrukturalizace ocelářského průmyslu EU v průběhu 80. a začátkem 90. let představovala cca dvoutřetinový pokles zaměstnanosti (ze 750 tisíc na méně než 250 tisíc) a trvalá uzavření výrobních kapacit v rozsahu více než 60 milionů tun.

³ Např. ArcelorMittal Ostrava pokrývá 90 % elektrické energie z vlastních zdrojů.

Tabulka 3: Vývoj cen hutních a kovodělných výrobků v ČR (2005=100, ceny předchozího roku = 100)

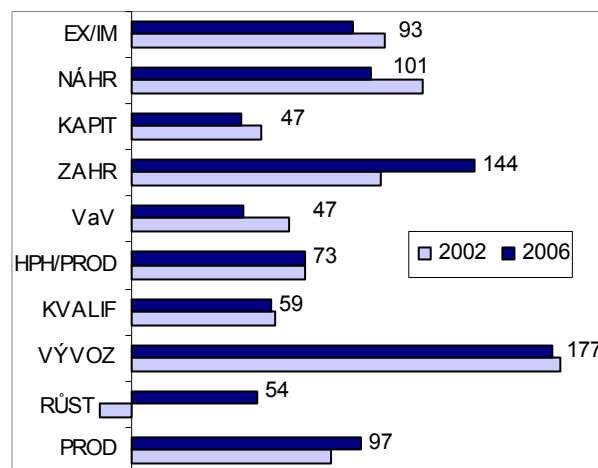
	2002	2003	2004	2005	2006
2005=100	79,1	79,0	93,6	100,0	99,3
Meziročně	97,4	99,9	118,5	106,8	99,3

Pramen: ČSÚ – Ceny výrobků (14.8.2008).

V globálním měřítku souvisel růst cen s oživením ocelářské výroby ve světě a s investičním bojem v jihovýchodní Asii, zejména v Číně. Zvýšila se tak poptávka hutí po vstupních strategických surovinách s dopadem na ceny šrotu, koksu, uhlí a železné rudy. Cenový nárůst vstupů se výrobcům podařilo zčásti promítnout do cen hutních výrobků. Zvýšení cenové úrovně strategických vstupů a ocelářských výrobků mezi lety 2003–2004 bude zřejmě dlouhodobé. Pokles v roce 2005 byl pouze přechodný (v důsledku vyšších obchodních a odběratelských zásob na konci roku 2004). Příčiny opětovného nárůstu od roku 2006 se nemění, tj. především stále vysoká poptávka na světových trzích a pokračující růst cen surovinových a energetických zdrojů.

V **hodnocení konkurenceschopnosti** vůči průměru české ekonomiky vykazuje sektor hutnictví a kovodělné výroby ve většině ukazatelů podprůměrné hodnoty (viz obrázek 2). Žádný z dílčích ukazatelů příliš nevybočuje z průměru a dynamika produktivity práce je dokonce silně podprůměrná. Na vývoz míří zhruba polovina vytvořené produkce. S určitými výkyvy vykazuje podíl vyvážené produkce rostoucí trend, avšak tuzecká poptávka roste ještě rychleji, takže relativní obchodní bilance klesá. Vzhledem k charakteru výroby je překvapivá velmi nízká hodnota kapitálového koeficientu (3,7 v roce 2006, tj. méně než polovina průměru za celou ekonomiku). Z pohledu kvalitativních ukazatelů (podíl kvalifikovaných zaměstnanců a výdajů na výzkum a vývoj) se odvětví nachází zhruba uprostřed pořadí se silně podprůměrnými hodnotami.

Obrázek 2: Konkurenceschopnost hutní a kovodělné výroby, rok 2002 a 2006 (ČR = 100)

Pramen: ČSÚ - Roční národní účty (30. 6. 2008), vlastní výpočty.

Ve srovnání s výsledky za rok 2002 vykazuje dílčí indikátory v roce 2006 většinou méně příznivou hodnotu s výjimkou úrovně a dynamiky produktivity práce a exportní výkonnosti. Výrazně klesl zejména podíl vývozu a dovozu vlivem vysoké importní dynamiky v roce 2006 a propadl se také podíl náhrad zaměstnancům na přidané hodnotě zhruba na úroveň průměru celé ekonomiky. Tento vývoj odráží rostoucí ziskovost a zvyšující se cenovou konkurenceschopnost odvětví na světovém trhu. Příznivou roli zde sehrálo zvýšení přítomnosti zahraničního kapitálu v odvětví v posledních letech.

2. Internacionalizace

Zahraněční obchod s hutními a kovodělnými výrobky vykazoval v období 2002–2006 příznivou dynamiku, a to jak na straně vývozu (v průměru 10,5 % ročně), tak i dovozu (12,9 % ročně). Zatímco u dovozu převažuje zhruba ze dvou třetin podíl nezpracovaných kovů, polovina hodnoty vývozu zahrnuje výrobky z kovů, tj. produkty s vyšší přidanou hodnotou.

Exportní potenciál odvětví významně závisí na konjunktuře v asijských ekonomikách, zejména v Číně. Vývoj zahraniční poptávky však vykazuje silné meziroční výkyvy. Od poklesu v roce 2002 dosahuje zahraniční obchod s kovy a kovodělnými výrobky permanentní růst, přičemž vrchol konjunktury byl zaznamenán v roce 2004, kdy vývoz vzrostl meziročně o třetinu. V následujícím roce oslabila exportní dynamika na méně než 7 %. Velmi podobný vývoj zaznamenává dovoz, což jen potvrzuje rostoucí globalizaci trhů v tomto segmentu.

Rozsah **internacionalizace produkce** se v důsledku uvedených trendů postupně zvyšuje (viz tabulka 4). Růst vývozní výkonnosti vyjádřené podílem vývozu na produkci provází zvyšování dovozní náročnosti (pronikání dovozů). Dovězené surové kovy a kovodělné výrobky se tak stále větší měrou podílejí na krytí tuzemské spotřeby na úkor domácí produkce. Relativní obchodní bilance byla v této komoditní skupině v letech 2002–2005 kladná, v roce 2006 však vlivem vysokého nárůstu hodnoty dovozu především surových kovů (mědi, hliníku) dovoz převýšil vývoz o zhruba 2 % (v roce 2005 byl vývoz naopak o 5 % vyšší než dovoz). Intraodvětvový obchod se v čase mírně snižuje, což odráží trend rostoucí specializace hutní a kovodělné výroby.

Tabulka 4: Internacionalizace hutní a kovodělné výroby (v %)

	2002	2003	2004	2005	2006
Vývozní výkonnost	44,4	48,8	51,5	51,7	52,5
Pronikání dovozů	43,5	47,2	50,1	50,5	53,1
Pokrytí vývozu dovozy	103,6	106,5	105,6	104,9	97,8
Intraodvětvový obchod	86,3	87,1	86,5	84,5	83,3

Pramen: ČSÚ - Roční národní účty (30. 6. 2008), vlastní výpočty.

Význam **podniků pod zahraniční kontrolou** postupně roste. V roce 2002 tyto podniky vytvořily necelou čtvrtinu produkce a přidané hodnoty odvětví a v roce 2006 to bylo již více než 40 %. Podíl zahraničního kapitálu na přidané hodnotě v hutnictví a kovodělné výrobě se tak během pěti let prakticky zdvojnásobil. Oproti tomu zaměstnanost se zvýšila pouze zhruba o třetinu, což bylo důsledkem personálních úspor při privatizaci a podstatně vyšší produktivity v podnicích zakladaných na zelené louce (hlavně menší a střední velikosti).

Tabulka 5: Význam PZI a podniků pod zahraniční kontrolou v hutní a kovodělné výrobě (v % ČR)

	2002	2003	2004	2005	2006
Produkce	24,9	24,7	39,1	36,3	41,5
Hrubá přidaná hodnota	22,2	24,0	43,1	35,1	40,3
Zaměstnanost	19,7	20,1	31,0	25,8	27,5
Tvorba hrubého FK	39,3	28,3	33,3	35,6	44,2

Pramen: ČSÚ - Roční národní účty (30. 6. 2008), vlastní výpočty.

Mezi soukromými podniky pod zahraniční a domácí kontrolou je znatelný rozdíl v tržbách na zaměstnance, který se postupně zvyšuje (v roce 2002 byl zhruba třetinový, v roce 2006 již téměř 90%). V produktivitě práce vyjádřené ukazatelem přidané hodnoty byl rozdíl o zhruba 10 p.b. nižší (ještě v roce 2002 byla produktivita v zahraničním sektoru vyšší pouze o 16 %). Z rozdílu obou ukazatelů lze vyvodit větší intenzitu mezipodnikové kooperace subjektů v zahraničním vlastnictví, což odpovídá jejich zapojení do globálních produkčních

řetězců. Rozdíl v produktivitě práce kopíruje také rozdíl v průměrné mzdě (47 %), který je nižší než u produktivity (v souladu s logikou vyrovnávacích procesů na trhu práce). Vyšší produktivita práce vyplývá do značné míry z podstatně vyšší míry investic v poměru na pracovníka, který je u subjektů pod zahraniční kontrolou zhruba dvojnásobný než u domácích.

Tabulka 6: Podniky pod zahraniční kontrolou v hutní a kovodělné výrobě (podniky kontrolované domácím kapitálem = 100)

	2002	2003	2004	2005	2006
Produktivita (produkce)	135	131	151	164	187
Produktivita (HPH)	116	125	170	156	178
Průměrná mzda	114	118	126	140	147
THFK na pracovníka	262	155	111	158	208

Pramen: ČSÚ - Roční národní účty (30. 6. 2008), vlastní výpočty.

3. Ekonomické výsledky

Velikostní struktura odvětví je vzhledem k charakteru výroby výrazně koncentrovaná do větších jednotek. Pouze zhruba deset procent tržeb získávají malé podniky. Roste však podíl středních firem mezi 20–100 zaměstnanci, které v roce 2002 získávaly pouze necelou pětinu tržeb, v roce 2006 však už téměř 30 %. Příčinu lze hledat ve struktuře odvětví, kdy se prosazuje větší individualizace a malosériovost zakázek kovodělných výrobků na úkor tradiční výroby.

Tabulka 7: Struktura tržeb v hutní a kovodělné výrobě podle velikosti podniků (v %)

	2002			2006		
	Malé	Střední	Velké	Malé	Střední	Velké
v %	8,9	18,9	72,2	10,3	28,9	60,8

Pramen: ČSÚ – databáze údajů za nefinanční podniky (30. 6. 2008), vlastní výpočty.

Vývoj **finančních ukazatelů** odvětví hutní a kovodělné výroby lze ve sledovaném období hodnotit jako velmi pozitivní. Rentabilita tržeb se pohybuje v průměru okolo 7 % a rentabilita vlastního kapitálu dokonce dosahuje dvojciferných hodnot. Odvětví vykazuje také vysokou míru okamžité likvidity, která se postupně zvyšovala až na 0,9 v roce 2006 (tzn., že firmy jsou schopny splatit okamžitě téměř všechny krátkodobé závazky). To vše se odráží v příznivých hodnotách souhrnného ukazatele důvěryhodnosti a prakticky zanedbatelné pravděpodobnosti bankrotu (nelze samozřejmě vyloučit individuální finanční problémy jednotlivých firem, zejména v závislosti na fluktuaci poptávky).

Tabulka 8: Finanční ukazatele v hutní a kovodělné výrobě (v %)

	2002	2003	2004	2005	2006
Rentabilita vl. kap.	8,9	14,4	18,3	13,8	18,0
Rentabilita tržeb	4,9	5,6	7,4	7,7	7,5
Okamžitá likvidita	0,2	0,4	0,5	0,9	0,9
Obrát celk. aktiv	1,2	1,3	1,5	1,4	1,4
Celk. zadluženost	53,0	58,4	49,1	45,9	51,3
Alt. test důvěryh.	2,1	2,1	2,6	2,6	2,6
Teferův test	0,6	0,6	0,9	0,9	1,0

Pramen: ČSÚ – databáze údajů za nefinanční podniky (30. 6. 2008), vlastní výpočty.

Při odlišení vlastnického a velikostního hlediska se situace domácích a zahraničních subjektů příliš neliší s výjimkou malých podniků se zahraničním vlastníkem, kde je míra rentability znatelně nižší (váha těchto podniků je však poměrně malá). U domácích podniků platí, že s rostoucí velikostí podniku klesá zisková marže, u podniků pod zahraniční kontrolou je tomu obráceně. Postupné zlepšování finančních ukazatelů je mimo jiné důsledkem příchodu za-

hraničních investic, které dokázaly zajistit lepší přístup na světové trhy a silné kapitálové zázemí. Potvrzuje se, že vyšší rentability je možné dosahovat v případech podniků ve vlastnictví tuzemských subjektů specializací v rámci malého a středního podnikání a ve výrobě s globální konkurencí je výhodnější být zapojen do silné mezinárodní skupiny.

4. Inovační aktivity

Intenzita podnikatelských aktivit **výzkumu a vývoje** v hutní a kovodělné výrobě je v ČR významně ovlivněna veřejnými zdroji. V roce 2006 dosáhly výdaje na VaV realizovaný v tomto sektoru 807,5 mil. Kč (z toho 54,6 % připadlo na hutní výrobu), při průměrném ročním růstu v předchozích pěti letech 3,3 % (což je zhruba čtvrtinová hodnota ve srovnání s 12 % v ČR). Růst výdajů silně fluktuuje a koreluje s vývojem ekonomické výkonnosti odvětví. Znalostní náročnost podle ukazatele podílu výdajů na VaV na přidané hodnotě je nízká, a to i v delším období. Ve výrobě kovů je více než dvojnásobná oproti kovodělné výrobě (0,92 % oproti 0,45 % v roce 2006). Podíl hutní a kovodělné výroby na celkových výdajích na výzkum a vývoj v ČR je výrazně nižší oproti podílu této odvětvové skupiny na hrubé přidané hodnotě (3,7 % oproti 17,0 % v roce 2006).

Tabulka 9: Výdaje podnikatelského sektoru na VaV (mil. Kč), jejich meziroční růst (v %) a podíl VaV výdajů na přidané hodnotě v hutní a kovodělné výrobě (v %)

	2002	2003	2004	2005	2006
VaV výdaje	554,8	547,7	632,4	785,5	807,5
Meziroční růst	-19,0	-1,3	15,5	24,2	2,8
% HPH	0,64	0,61	0,58	0,67	0,62

Pramen: ČSÚ – Výdaje na VaV, Roční národní účty, vlastní výpočty.

Box – Podpora výzkumu a vývoje z veřejných prostředků v oboru hutnictví a kovových materiálů (IS VaV)

Podle údajů informačního systému výzkumu a vývoje ČR je v roce 2008 **institucionálně** podporováno 6 výzkumných záměrů v oboru hutnictví a kovových materiálů v úhrnné výši 790,6 mil. Kč (s různě dlouhou dobou řešení mezi lety 2004-2011). Z toho 314,2 mil. Kč (5 záměrů) je financováno ministerstvem školství a zbývajících 476,5 mil. Kč připadá na 1 záměr financovaný AV ČR. Většina podpory (533 mil. ve dvou záměrech) spadá do kategorie základního výzkumu. Příjemci **institucionální** podpory zahrnují (1) Veřejnou výzkumnou instituci: Ústav fyziky materiálů AV ČR (s extrémně vysokou podporou 476,5 mil. Kč), (2) Organizační jednotku vysoké školy: Fakulta metalurgie a materiálového inženýrství (VŠB-TU), (3) Obchodní společnosti: Materiálový a metalurgický výzkum, s.r.o., SVÚM, a.s., COMTES FHT, a.s. **Projektová** podpora v oboru hutnictví a kovových materiálů řešených v roce 2008 (s různě dlouhou dobou řešení mezi lety 2005-2011) zahrnuje celkem 108 projektů s celkovou podporou 788,8 mil. Kč. Nejvýznamnějším poskytovatelem je ministerstvo průmyslu a obchodu (40 projektů s podporou 508,4 mil.) a ministerstvo školství (20 projektů s podporou 84,9 mil.) a dále GAČR (35 projektů s podporou 92,9 mil.) a AV ČR (13 projektů s podporou 102,5 mil.). Větší část projektů (53 v hodnotě 223,8 mil.) je zařazena do kategorie základního výzkumu (21 v hodnotě 238,4 mil. do průmyslového výzkumu, 19 v hodnotě 231,5 mil. do vývoje). K nejvýznamnějším příjemcům projektové podpory patří (kromě subjektů uvedených u institucionální podpory) Fyzikální ústav AV ČR, v.v.i., VÚK Panenské Břežany, s.r.o., HYDROSYSTEM project a.s., UJP Praha, a.s., PILSEN STEEL s.r.o., ŽDB a.s., ArcelorMittal Ostrava a.s., První brněnská strojírna Velká Bíteš, a. s., JAP TRADING, s. r. o., Flash Steel, a.s., POLDI Hütte s.r.o., TRINECKÉ ŽELEZÁRNY, a. s., VÚHŽ a.s. V souhrnu se na státní podpoře v oboru hutnictví a kovových materiálů nejvíce podílel Ústav fyziky materiálů AV ČR (18 projektů řešených v roce 2008, s celkovou podporou 120,8 mil., a jeden výzkumný záměr s podporou 476,5 mil.) a Fakulta metalurgie a materiálového inženýrství (33 projektů v roce 2008 s podporou 320,1 mil. Kč. a k tomu dva výzkumné záměry v celkové hodnotě 129,3 mil.).

Struktura financování podnikatelského VaV v hutní a kovodělné výrobě ukazuje v ČR podprůměrný význam vlastních zdrojů – 73,9 % (podíl dalších podniků činil pouze 0,3 %), váha vládních zdrojů je téměř dvojnásobná oproti průměru ČR (24,9 %), naopak podíl zahraničních zdrojů je velmi nízký (0,9 %). Podíl zahraničních firem na výdajích na výzkum a vývoj je dosud nižší než podíl na hrubé přidané hodnotě (32,0 % v roce 2006).⁴

Počet **pracovníků výzkumu a vývoje** a v jejich rámci výzkumníků se zvyšuje, a to téměř dvojnásobně oproti průměru ČR. Velké rozdíly se však objevují v intenzitě VaV mezi odvětvími hutní a kovodělné výroby. Hutní výroba dosahuje v roce 2006 v přepočtu na pracovníka výzkumu úrovně VaV výdajů 1,74 mil. Kč, kovodělná výroba pouze 0,73 mil. Kč.

Tabulka 10: Pracovníci VaV a výzkumníci v podnikatelském sektoru (HC a FTE) v hutní a kovodělné výrobě (počet osob a % ČR)

	HC			FTE		
	2005	2006	% ČR	2005	2006	% ČR
VaV pracovníci	934	1105	3,7	643	757	3,1
- Výzkumníci	338	420	3,1	269	320	2,8

Pramen: ČSÚ – Ukazatele výzkumu a vývoje, vlastní výpočty.

Intenzita **inovačních aktivit** v hutní a kovodělné výrobě zůstává za průměrem zpracovatelského průmyslu, a to nejvíce v případě produktových inovací. Těžisté inovačních aktivit spočívá v organizační oblasti a spíše v procesních inovacích. Ve struktuře trhů u inovačních podniků převažují jako nejvýznamnější národní destinace (45,2 % firem), nicméně role zahraničních trhů je také značná (39,6 %, u neinovujících subjektů pouze 29,8 %).

Tabulka 11: Typy inovací (v % podniků), TI 2004–2006

	Pro- dukt.	Pro- cesní	Marke- ting.	Orga- nizač.	Inov. aktivita	Inov. podn.
Hutní a kovov.	16,2	25,6	11,7	33,7	44,4	33,1
Zprac. průmysl	26,9	28,4	17,2	31,2	47,4	36,9

Pramen: ČSÚ – Inovační aktivity podniků v ČR, vlastní výpočty.

V inovačních aktivitách sehraje pouze omezenou roli **výzkum a vývoj**. Z celkového počtu technicky inovačních podniků v hutní a kovodělné výrobě jich pouze necelá polovina provádí vlastní výzkum a vývoj (46,1 %), přičemž výrazně převažují podniky věnující se VaV pouze příležitostně (29,9 % oproti 16,1 %, kteří se věnují výzkumu soustavně). Menší význam výzkumu a vývoje jako zdroje inovací je zřejmý i ze struktury výdajů na inovační aktivity – pouze 9,5 % připadá na vnitřní VaV (oproti 23,5 % ve zpracovatelském průmyslu) a 3,0 % na externí (oproti 18,3 %). V hutní a kovodělné výrobě zcela dominuje význam výdajů na nákup strojů a zařízení (86,7 %). Tím je možno objasnit nadprůměrně vysokou intenzitu inovace vyjádřenou podílem vynaložených nákladů na celkových tržbách podniků s technickou inovací (3,7 %).

Poměrně malý význam produktových inovací v hutní a kovodělné výrobě se projevuje ve velmi nízkém podílu tržeb za produkty nové na trhu, které v roce 2006 dosáhly pouze 6,6 % (oproti 21,9 % ve zpracovatelském průmyslu), výrazně převažovaly tržby za produkty nezměněné nebo jen málo modifikované (78,3 %). Naopak nadprůměrný je podíl podniků, které podaly žádost o patent (11,0 % oproti 6,9 %). Tento podíl je o něco nižší oproti podílu podniků, které se soustavně věnují výzkumu a vývoji.

⁴ Význam výdajů na podnikatelský VaV podle odvětví výzkumných a vývojových činností je pouze mírně vyšší o hodnotu realizovanou v odvětví výzkumu a vývoje (24,8 mil. v roce 2006).